

Jolanta Migdał

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Progresywny czy tradycyjny – o postawie normatywnej Andrzeja Glabera z Kobylina w zakresie demorfologizacji rodzaju rzeczownika w formach celownika, narzędnika i miejscownika liczby mnogiej

W swojej fundamentalnej monografii Wojciech Ryszard Rzepka tak pisze o procesie demorfologizacji rodzaju:

O ile [...] morfologizacja polegała na nabywaniu przez określone końcówki zdolności wyrażania obok kategorii przypadku i liczby również kategorii rodzaju, to demorfologizacja jest tego procesu odwróceniem – określone końcówki tracą tę właściwość¹.

I dalej, charakteryzując ten proces w zakresie form celownika, narzędnika i miejscownika liczby mnogiej, zauważa:

Informacja rodzajowa realizuje się zawsze przez opozycję końcówek (grup końcówek), z których każda obsługuje grupy rzeczowników posiadające inny rodzaj gramatyczny. I tak np. w interesujących nas przypadkach, zanim rozpoczął się proces wyrównawczy: *-om*, *-y (-i)*, *-ech (-och)*, pozostając w opozycji do *-am*, *-ami*, *-ach*, wydzielały rzeczowniki męskie i nijakie, niosły więc określoną informację rodzajową. Informacja ta zostaje zatarta, gdy w wyniku procesu wyrównawczego zniesiony zostaje jeden z członów opozycji, gdy usunięta zostaje któraś z zopozycjonowanych końcówek. Tak właśnie stało się w C, N, Ms lm.; demorfologizacja rodzaju dokonała się tu w wyniku likwidacji pierwotnej opozycji, przez unifikację w tych przypadkach form fleksyjnych wszystkich rzeczowników².

¹ W.R. Rzepka, *Demorfologizacja rodzaju w liczbie mnogiej rzeczowników w polszczyźnie XVI-XVII wieku*, Poznań 1985, s. 12.

² Ibidem.

Wojciech Ryszard Rzepka wykazuje też, że demorfologizacja rodzaju stanowiła jedną z dwu głównych, obok przeciwstawnej jej morfologizacji, tendencji kształtujących odmianę polskiego rzeczownika w liczbie mnogiej³. Demorfologizacja rodzaju była także ważnym procesem normalizacyjnym okresu średniopolskiego, „procesem o najrozleglejszym zasięgu kategoryalnym”⁴.

Jednym z twórców, którego działalność pisarska i redaktorska przypadła właśnie na okres średniopolski, a dokładnie na jego pierwsze półwiecze, był Andrzej Glaber z Kobylina⁵. Na pewno trudno byłoby uznać go za znanie-nitego pisarza, był jednak autorem bardzo popularnym w swoim czasie. Nie-wątpliwie też należy włączyć go do grona najwybitniejszych normalizatorów szesnastowiecznej polszczyzny.

Urodzony i wychowany w Wielkopolsce, Glaber dorosłe życie spędził jednak w Małopolsce. Znał więc podstawowe dialekty dla kształtu języka literackiego. Był też doskonale wykształcony, co pozwoliło mu osiągnąć najwyższe stopnie w ówczesnej uniwersyteckiej karierze: w krakowskiej uczelni przeszedł drogę od bakałarza przez magistra do profesora. Nie bez znaczenia dla kompetencji językowej Glabera była dobra znajomość języków obcych: łaciny i niemieckiego, również greki. Był autorem podręcznika (a może nawet podręczników) gramatyki łacińskiej, retoryki i dialektyki.

Wiadomo, że Glaber był ściśle związany z oficyną wydawniczą Floriana Unglera i jego żony Heleny. W 1535 roku opublikowane zostało w tej drukarni Glaberowskie tłumaczenie z łaciny utworu Macieja Miechowity *Polskie wypisanie dwojej krainy świata, którą po łacinie Sarmatią zową*. Była to historyczno-geograficzna rozprawa opisująca terytorium, mieszkańców, przyrodę, obyczaje i ustrój polityczny Europy Wschodniej. W tym samym roku i w tej samej oficynie ukazało się też dzieło *Problemata Aristotelis. Gadki o składności człowieczych członków* – przeróbka niemieckiego utworu zweryfikowana z łacińskim tekstem pierwowzoru. Był to zbiór wiadomości z pogranicza filozofii, medycyny, fizjologii, higieny i psychologii oraz fizjonomiki. W 1539 roku Glaber przygotował do druku (głównie pod względem językowym) *Żoltarz* Walentego Wróbla. Trzeba więc jeszcze raz podkreślić, że Glaber pełnił różne funkcje: autora, tłumacza oraz redaktora – wydawcy i we wszystkich tych rolach okazywał się wybitnym i bardzo postępowym normalizatorem polszczyzny.

³ Por. ibidem, s. 218-220.

⁴ Ibidem, s. 14.

⁵ Życiorys językowy Glabera zob. J. Migdał, *O języku Andrzeja Glabera z Kobylina. Studium polszczyzny wczesnorennesansowej*, Poznań 1999, s. 18-23.

Progresywna postawa Glabera przejawiała się w tym, że jego dzieła należą do tekstów w dużym stopniu znormalizowanych⁶. U Glabera tę ogólną normę tworzą bowiem warianty należące do 106 szczegółowych kategorii fonetycznych i fleksyjnych. Wśród nich przeważają warianty progresywne⁷, a więc takie, które w dalszym rozwoju polszczyzny ostatecznie zwyciężyły, co dowodzi dobrego wycucia przez Glabera tendencji rozwojowych polszczyzny literackiej.

Z moich badań wynika, że do progresywnych form wprowadzanych przez Glabera do tekstów należą między innymi formy rzeczowników związane z procesem demorfologizacji rodzaju. W tej grupie mieszczą się formy, które w tekstach Glabera osiągnęły stan pełnej normalizacji (przekroczyły 95% użyć): końcówka *-ach* w miejscowniku liczby mnogiej rzeczowników nijakich i końcówka *-ami* w narzędniku liczby mnogiej rzeczowników żeńskich. Etap niepełnej normalizacji (między 75% a 95% użyć) wyznaczyła forma z końcówką *-om* w celowniku liczby mnogiej rzeczowników męskich. Wspomnieć też trzeba o końcówce *-om* w celowniku liczby mnogiej rzeczowników nijakich i końcówce *-ach* w miejscowniku liczby mnogiej rzeczowników męskich, które to formy należały do wariantów współtworzących normę na etapie wstępnej normalizacji (między 50% a 75% użyć). Postępowość Glabera znalazła szczególne odzwierciedlenie także w tym, że stosując nowe, progresywne warianty, Glaber niejednokrotnie wyprzedzał swoją epokę. Dość często propagował bowiem formy, które w pierwszej połowie XVI wieku dopiero rozpoczynały swoją ekspansję w polszczyźnie literackiej. Podkreślenia wymaga fakt, że w ogóle pojawiły się takie formy w jego tekstach lub to, że Glaber zastosował je w większej liczbie niż inni ówczesni autorzy. Do tej grupy wariantów między innymi należy związana z procesem demorfologizacji końcówka *-ami* w narzędniku liczby mnogiej rzeczowników męskich.

Jednak nie zawsze normalizacja w tekstach Glabera oznaczała zwycięstwo wariantów progresywnych. Normę mogły też tworzyć formy o charakterze konserwatywnym, które z późniejszej polszczyzny zostały wycofane. Wśród takich regresywnych jednostek językowych znalazły się również formy zwią-

⁶ Szczegółowe dane dotyczące normalizacji w tekstach Glabera znajdują się we wspomnianej publikacji w rozdziale podsumowującym. Por. *ibidem*, s. 203-217.

⁷ W badaniach diachronicznych wśród występujących w języku wariantów można wydzielić kilka typów, których charakter wiąże się z rodzajem zmian, jakim one podlegają. Klasyfikację taką przedstawiła Władysława Książek-Bryłowa. Wyróżnione przez nią typy dotyczyły wariantów fleksyjnych, ale klasyfikacja ta może być odniesiona także do form wariantywnych z pozostałych płaszczyzn języka. Zob. W. Książek-Bryłowa, *Warianty fleksyjne w historii języka polskiego*, w: T. Skubalanka, W. Książek-Bryłowa, *Wariantywność polskiej fleksji*, Wrocław 1992, s. 171-177; eadem, *Wariantywność fleksji w historii i gwarach języka polskiego*, Lublin 1994, s. 141-150.

zane z procesem demorfologizacji. Była to na przykład wyznaczająca etap pełnej normalizacji końcówka *-am* w celowniku liczby mnogiej rzeczowników żeńskich czy też z zakresu niepełnej normalizacji końcówka *-y* w narzędniku liczby mnogiej rzeczowników nijakich.

Zbadajmy więc, jaką postawę można przypisać Glabierowi w zakresie demorfologizacji rodzaju rzeczownika w formach celownika, narzędnika i miejscownika liczby mnogiej. Tłem, które wykorzystamy przy próbie odpowiedzi na to pytanie, będą wyniki analiz wariantywności form rzeczownikowych we wspomnianych przypadkach innych tekstów szesnastowiecznych. Skonfrontujemy Glabierowskie formy ze stanem zaobserwowanym w polskich paleotypach wydanych w Krakowie w latach 1521-1522⁸, w listach polskich z lat 1525-1550⁹, w listach króla Zygmunta Augusta do Radziwiłłów z lat 1547-1572¹⁰ oraz w przekładzie *Nowego Testamentu z Biblii brzeskiej* z 1563 roku¹¹. Tłem porównawczym będą także wyniki badań Wojciecha Ryszarda Rzepki, zwłaszcza te, które dotyczą okresu I, czyli lat 1521-1535¹².

1. Formy celownika liczby mnogiej

W zakresie celownika liczby mnogiej rzeczowników męskich¹³ u Glabiera przeważała końcówka *-om*. Za warianty tej końcówki trzeba też uznać formy *-um* i *-qm*, co wzmacnia jeszcze jej dominację. Ślady pozostałych funkcjonujących w XVI wieku końcówek widoczne są bardzo rzadko. Są to nielicz-

⁸ Zob. T. Lisowski, *Polszczyzna początku XVI wieku. Problemy wariantywności i normalizacji fonetyki i fleksji*, Poznań 1999.

⁹ Zob. M. Osiewicz, *Wariantywność form fleksyjnych rzeczowników w listach polskich z lat 1525-1550 (rzeczowniki rodzaju męskiego)*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” XIII, 2006, s. 101-128; idem, *Wariantywność form fleksyjnych rzeczowników w listach polskich z lat 1525-1550 (rzeczowniki rodzaju żeńskiego i rzeczowniki o odmianie mieszanej)*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” XIV, 2007, s. 163-195; idem, *Wariantywność form fleksyjnych rzeczowników w listach polskich z lat 1525-1550 (rzeczowniki rodzaju nijakiego; rzeczowniki typu podskarbi, podczaszy; pluralia tantum; pluralne nazwy geograficzne; formy liczby podwójnej)*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” XV, 2009, s. 223-259.

¹⁰ Zob. J. Migdał, *Fleksja rzeczownika w listach Zygmunta Augusta do Radziwiłłów (wybrane formy liczby mnogiej)*, Poznańskie Spotkania Językoznawcze, t. XI, red. Z. Krawczyńska, Z. Zagórski, Poznań 2003, s. 61-69.

¹¹ Zob. T. Lisowski, *Tradycja i nowatorstwo – demorfologizacja rodzaju w celowniku, narzędniku i miejscowniku lm. rzeczowników w trzech protestanckich edycjach „Nowego Testamentu” z 1563, 1606 i 1632 roku*, w: *Ad perpetuam rei memoriam. Profesorowi Wojciechowi Ryszardowi Rzepce z okazji 65. urodzin*, red. J. Migdał, Poznań 2005, s. 247-263.

¹² W.R. Rzepka, op.cit.

¹³ Zob. J. Migdał, *O języku Andrzeja Glabiera...*, s. 108-110.

ne przykłady końcówki *-em* odnotowane właściwie wyłącznie w rzeczownikach miękkotematowych (w których jednak przewagę uzyskała końcówka *-om*) oraz podobnie wyjątkowe przykłady z końcówką *-am* występująca tylko w rzeczownikach na *-a*.

W zakresie rzeczowników nijakich¹⁴ Glaber nie umiał zdecydować, która końcówka, *-om* czy *-am*, powinna obsługiwać te formy. Świadczy o tym zbliżony udział obu końcówek w tworzeniu celownika.

Wśród celowników rzeczowników żeńskich¹⁵ u Glabera prawie bezwyjątkowo występowały formy z końcówką *-am*. Od tej reguły odbiegają tylko dwie formy, w których pojawiła się końcówka *-om*.

Tabela 1 przedstawia dane dotyczące udziału poszczególnych końcówek w tworzeniu form celownika liczby mnogiej w utworach Glabera oraz w pozostałych szesnastowiecznych tekstach stanowiących tło porównawcze.

Tabela 1. Formy celownika liczby mnogiej

	Rzeczowniki męskie			Rzeczowniki nijakie		Rzeczowniki żeńskie	
	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-am</i>	<i>-om</i>	<i>-am</i>	<i>-om</i>	<i>-am</i>
Teksty Glabera	153 ¹⁶ 94%	4 2%	6 4%	19 56%	15 44%	2 4%	54 96%
Paleotypy	dominuje ¹⁷	5 ¹⁸	0	11 ¹⁹ 73%	4 27%	0	2 100%
Listy z lat 1525-1550	95 100%	0	0	1 8%	11 92%	8 21%	30 ²⁰ 79%
Listy Zygmunta Augusta	130 93%	7 5%	3 2%	3 25%	9 75%	21 22%	76 78%
<i>Biblia brzeska</i>	250 82%	0	55 18%	4 18%	18 82%	0	42 100%
Okres I 1521-1535	dominuje ²¹	0	0	20 57%	15 43%	4 3,5%	106 96,5%

¹⁴ Zob. ibidem, s. 120-121.

¹⁵ Zob. ibidem, s. 134-135.

¹⁶ Włączam tutaj warianty fonetyczne końcówki *-om*: *-um* i *-qm*.

¹⁷ Brak szczegółowych danych. Por. T. Lisowski, *Polszczyzna początku...*, s. 177-180.

¹⁸ Tylko przy leksemie *ludzie*. Zob. ibidem, s. 177-179.

¹⁹ Włączam tutaj wariant fonetyczny końcówki *-om*: *-um*.

²⁰ Na podstawie szczegółowych analiz Marek Osiewicz uznaje końcówkę *-qm* za wariant końcówki *-am* (zob. M. Osiewicz, *Wariantywność form flekcyjnych rzeczowników w listach polskich z lat 1525-1550 (reczowniki rodzaju żeńskiego...)*, s. 180-181), stąd tutaj włączam wariant fonetyczny *-qm* do końcówki *-am*.

²¹ Brak danych co do całości rzeczowników męskich. Szczegółowe dane dotyczą różnych grup rzeczowników męskich, np. rzeczowników na *-a*. Por. W.R. Rzepka, op.cit., s. 32-58.

Jak widać z zestawienia, postawa Glabera w zakresie rzeczowników męskich jest zgodna z poglądami innych szesnastowiecznych autorów. Zawsze bowiem dominuje w tym zakresie końcówka *-om*. W rzeczownikach nijakich także Glaber nie wykazał się szczególnym wyczuciem tego, która końcówka w polszczyźnie zwycięży. Warto jedynie zauważyć mniejszy niż w innych tekstach (listach czy *Biblii brzeskiej*) udział wywodzącej się z żeńskiego paradigmatu końcówki *-am*, tylko w paleotypach występuje o wiele rzadziej. Jednak wybory Glabera nie różnią się od wyborów jemu współczesnych twórców. Jak wynika z badań Wojciecha Ryszarda Rzepki, taki stan w zakresie form celownika rzeczowników nijakich odzwierciedlają także teksty innych autorów. Analizując dane odnoszące się do rzeczowników żeńskich, trudno też uznać Glabera za szczególnie postępowego, zwłaszcza w porównaniu ze stanem w listach. Trzeba jednak pamiętać, że analizowane listy są trochę późniejsze (listy pochodzą z lat 1525-1550, a korespondencja Zygmunta Augusta z lat 1547-1572). I koniecznie trzeba podkreślić, że teksty Glabera należą do trzech utworów z lat 1521-1535, w których w ogóle takie formy wystąpiły²².

2. Formy narzędnika liczby mnogiej

W formach narzędnika rzeczowników męskich²³ Glaber wyraźnie preferował pierwotne końcówki *-y // -i* oraz *-mi*. Ta pierwsza łączyła się głównie z rzeczownikami twar-dotematowymi lub zakończonymi na spółgłoskę funkcjonalnie miękką, ta druga obsługiwała przede wszystkim tematy miękkie. Końcówka *-ami* przenikająca z deklinacji żeńskiej występowała u Glabera rzadziej, jednak trzeba podkreślić, że i tak wyprzedził on swoją epokę.

Narzędnik rzeczowników nijakich²⁴ najczęściej tworzony był przez Glabera końcówką *-y // -i*. Glaber używał jej głównie w leksemach twar-dotematowych i miękkotematowych wywodzących się z dawnej deklinacji **-en*-tematowej. Końcówka *-mi* łączyła się natomiast tylko z tematami zakończonymi na spółgłoskę półotwartą. Z kolei końcówka *-ami* wystąpiła przede wszystkim w formach rzeczowników twar-dotematowych.

Rzeczowniki żeńskie²⁵ prawie bezwyjątkowo występowały u Glabera z właściwą sobie końcówką *-ami*. Przejawem dążności do unifikacji form narzędnika rzeczowników wszystkich rodzajów można wytłumaczyć wyjątkowe pojawienie się końcówki *-y*, przejętej z paradigmatu męskiego.

²² W.R. Rzepka, op.cit., s. 42.

²³ Zob. J. Migdał, *O języku Andrzeja Glabera...*, s. 111-113.

²⁴ Zob. ibidem, s. 121-123.

²⁵ Zob. ibidem, s. 135.

Tabela 2 przedstawia dane dotyczące udziału poszczególnych końcówek w tworzeniu form narzędnika liczby mnogiej w utworach Glabera oraz w pozostałych szesnastowiecznych tekstach stanowiących tło porównawcze.

Tabela 2. Formy narzędnika liczby mnogiej

	Rzeczowniki męskie			Rzeczowniki nijakie			Rzeczowniki żeńskie	
	-y // -i	-mi	-ami	-y // -i	-mi	-ami	-y // -i	-ami
Teksty Glabera	112 56%	39 20%	48 24%	33 79%	4 9%	5 12%	1 1%	107 99%
Paleotypy	223 ²⁶ 96,5%	7 3%	1 0,5%	71 99%	1 1%	0	brak danych	brak danych
Listy z lat 1525-1550	158 85%	20 11%	8 4%	14 82%	3 18%	0	brak danych	brak danych
Listy Zygmunta Augusta	169 74%	39 17%	20 9%	30 100%	0	0	1 1%	104 99%
<i>Biblia brzeska</i>	169 61%	75 27%	33 12%	20 83%	0	4 17%	brak danych	brak danych
Okres I 1521-1535	179 68%	56 21,5%	27 10,55	57 ²⁷ 89%	3 4,5%	4 6,5%	brak danych	brak danych

W zaprezentowanym zestawieniu Glaber wyraźnie wyróżnia się na tle innych szesnastowiecznych autorów swoją progresywną postawą, dzięki której w zakresie omawianego przypadku ponownie wyprzedził swoją epokę. Z badań Wojciecha Ryszarda Rzepki wynika, że podobny jak u Glabera stan w prozie w formach rzeczowników męskich osiągnięty został dopiero w drugiej połowie XVI wieku²⁸. Warto jednak zauważyć, że postępowość Glabera zaznacza się w formach rzeczowników wszystkich rodzajów. Jedynie w tekście *Nowego Testamentu z Biblii brzeskiej* udział form z ekspansywną końcówką *-ami* jest wyższy, ale znów przypomnę, że jest to tekst późniejszy od dzieł Glabera. Dziwi bardzo niski udział końcówki *-ami* w listach, końcówkę tę bowiem uznaje się za formę przenikającą do polszczyzny literackiej z żywego języka. Też

²⁶ Dane dotyczą tylko rzeczowników twar-dotematowych. W odniesieniu do rzeczowników miękko-dotematowych Tomasz Lisowski podaje tylko informację o dominacji końcówki *-mi*, pięciu użyciach końcówki *-y // -i* i braku końcówki *-ami*. Por. T. Lisowski, *Polszczyzna początku...*, s. 185.

²⁷ Dane liczbowe uwzględniają także formy zleksykalizowane.

²⁸ W latach 1521-1535 udział końcówki *-ami* w formach narzędnika rzeczowników męskich w prozie wynosił 10,5%, w latach 1549-1561 – 12%, dopiero w latach 1574-1590 – 31%. Por. W.R. Rzepka, op.cit., s. 68-69, tabela 7 i wykres 2.

o takiej proveniencji końcówki *-ami* potwierdza także o wiele częstsza jej obecność w narzędniku rzeczowników męskich u Glabera w tekście *Gadek* niż w *Zoltarzu*. Według Stanisława Urbańczyka wynikało to z faktu, że Glaber był „reprezentantem języka potocznego”, w którym zmiany zachodziły wcześniej niż w języku literackim pisanym²⁹.

3. Formy miejscownika liczby mnogiej

W miejscowniku rzeczowników męskich³⁰ w tekstach Glabera dominowała końcówka przeniesiona z deklinacji żeńskiej *-ach*. Glaber stosował ją przede wszystkim w rzeczownikach zakończonych na spółgłoskę tylnojęzykową. Niezmiernie rzadko używał końcówki *-och*, którą najprawdopodobniej traktował jako nacechowaną dialektalnie.

Także wśród rzeczowników nijakich³¹ przeważają u Glabera formy miejscownika z ekspansywną końcówką *-ach*. Ani razu nie wystąpiła końcówka *-och*. Końcówka *-ech* natomiast występuje w tekstach Glabera prawie wyłącznie w formach zleksykalizowanych, które w takiej postaci dominowały właściwie przez cały XVI wiek.

Rzeczowniki żeńskie³² w zakresie miejscownika w ogóle nie wykazywały u Glabera wariantowości, zawsze łączyły się z końcówką *-ach*.

Tabela 3 przedstawia dane dotyczące udziału poszczególnych końcówek w tworzeniu form miejscownika liczby mnogiej w utworach Glabera oraz w pozostałych szesnastowiecznych tekstach stanowiących tło porównawcze.

Analizując poniższe zestawienie, niewątpliwie można zauważyć, że Glabera cechowało doskonale wyczucie tendencji rozwojowych polszczyzny. W zakresie rzeczowników wszystkich rodzajów widoczna jest dominacja końcówki *-ach*, która przekraczając granice rodzajowe, ostatecznie w miejscowniku liczby mnogiej zwyciężyła. Glaber wyraźnie tę końcówkę preferował, wyprzedzając w ten sposób innych twórców XVI stulecia. Postępowość Glabera zaowocowała też rzadkim stosowaniem przez niego końcówki *-och*. Na tle ówczesnej polszczyzny niezwykle rzadkie użycie tej końcówki jest szczególnie zauważalne, ponieważ właśnie pierwsza połowa XVI wieku była okresem jej ekspansji.

²⁹ S. Urbańczyk, *Rola wielkich pisarzy złotego wieku na tle innych czynników kształtujących normy języka literackiego*, w: *Prace z dziejów języka polskiego*, Wrocław 1979, s. 218.

³⁰ Zob. J. Migdał, *O języku Andrzeja Glabera...*, s. 113-115.

³¹ Zob. *ibidem*, s. 123-124.

³² Ponieważ formy miejscownika rzeczowników żeńskich nie występowały w formach obocznych, w pracy o wariantowości w języku Glabera nie zostały uwzględnione.

Tabela 3. Formy miejscownika liczby mnogiej

	Rzeczowniki męskie			Rzeczowniki nijakie			Rzeczowniki żeńskie	
	-ech	-och	-ach	-ech	-och	-ach	-ech	-ach
Teksty Glabera	76 35%	7 3%	133 62%	15 ³³ 17%	0	72 83%	0	233 100%
Paleotypy	64 ³⁴ 50%	32 24,5%	33 25,5%	0	0	0	3 2%	177 98%
Listy z lat 1525-1550	47 64%	8 11%	18 25%	6 21%	0	22 79%	1 ³⁵	dominuje
Listy Zygmunta Augusta	79 52%	1 1%	71 47%	6 16%	1 3%	30 81%	0	218 100%
<i>Biblia brzeska</i>	46 43%	31 28,5%	31 28,5%	35 36%	1 1%	61 63%	brak danych	brak danych
Okres I 1521-1535	72 35%	44 21,5%	90 43,5%	76 ³⁶ 45,5%	5 3%	86 51,5%	brak danych	brak danych

Podsumowując uwagi na temat postawy Andrzeja Glabera w zakresie kształtowania się polskiej fleksji, a szczególnie tego jej aspektu, który uwiódził się w formach związanych z procesem demorfologizacji rodzaju rzeczownika w celowniku, narzędniku i miejscowniku liczby mnogiej, trzeba podkreślić bardzo postępowe nastawienie Glabera. Doskonale wyczucie tendencji rozwojowych pozwoliło mu z całego szeregu wariantywnych końcówek wybierać te, które w dalszym rozwoju języka okazały się zwycięskie. Czasem ten wybór polegał na preferowaniu określonych form, które stawały się dominujące w tekstach. Innym razem istotę progresywnej postawy stanowiło prekursorskie wprowadzanie, nawet w niewielkiej liczbie, form, które dopiero po wielu latach, a nawet dziesiątkach lat, upowszechniały się w polszczyźnie literackiej, tworząc jej normę. Przyglądając się językowi Glabera, nie sposób więc nie zauważyć roli, jaką w procesie normalizacji polszczyzny odegrał, także w tej jej części, która dotyczyła form związanych z demorfologizacją

³³ Dane dotyczą wszystkich form, łącznie ze zleksykalizowanymi.

³⁴ Dane zamieszczone w rubryce dotyczącej rodzaju męskiego odnoszą się łącznie do form rzeczowników męskich i nijakich. Tomasz Lisowski nie podaje bowiem w swojej pracy odrębnych obliczeń dla tych dwu rodzajów. Por. T. Lisowski, *Polshczyzna początku...*, s. 189-193.

³⁵ Nie można podać udziału procentowego, ponieważ Marek Osiewicz nie podaje liczby form miejscownika z końcówką -ach, informując tylko, że była to końcówka dominująca. Wyjątkiem jest tylko jeden przykład pojawienia się końcówki -ech. Por. M. Osiewicz, *Wariantywność form fleksyjnych rzeczowników w listach polskich z lat 1525-1550 (reczowniki rodzaju nijakiego...)*.

³⁶ Dane dotyczą wszystkich form, łącznie ze zleksykalizowanymi.

rodzaju rzeczownika w formach celownika, narzędnika i miejscownika liczby mnogiej.

W ten sposób, swoją wyraźnie progresywną postawą Glaber na stałe pozytywnie wpisał się w dzieje języka polskiego.

Jolanta Migdał

Progressive or Traditional – About a Normative Attitude of Andrzej Glaber from Kobylin with Reference to Demorphologization of Noun Gender in Plural of the Dative, Instrumental and Locative Case

The article presents a normative attitude of Andrzej Glaber from Kobylin with reference to demorphologization of noun gender in plural of the dative, instrumental and locative case. The forms used by Glaber in his texts were confronted with the linguistic realities observed in Polish paleotypes published in Cracow in 1521-1522, in Polish letters from 1525-1550, in the letters of King Sigismund II Augustus to the Radziwiłłs from the years 1547-1572 as well as in the translation of *New Testament* from *The Bible of Brześć* from 1563. The results of studies by Wojciech Ryszard Rzepka provide a comparative background, especially the studies focusing on period I, i.e., the years 1521-1535. From the analysed material, it can be gathered that also with regard to three noun cases, which are of interest to us, the progressive attitude of the liberal writer and editor—whom was Andrzej Glaber acting in the first half of the 16th century—was revealed. A great gift of anticipation of development tendencies enabled him to select, from the whole range of alternative endings, the ones which in the further development of the language proved victorious. This selection, sometimes, consisted in preference for definite forms and their domination in texts. Another time, the gist of a progressive attitude was based on precursory introduction, even in small numbers, of the form which only after many years, and even dozens of years, became common and standard in the literary Polish language.